

Х-133 -с.к.

ГАГГАРД

МОНОВІ КОПАЛЬНІ

ВИДАВНИЦТВО
— ЧАС —

Ціна 1 крб. 40 коп.

**СКЛАД ВИДАНЬ:
Базкомори ДВУ**

V.N. Karazin Kharkiv National University

00818399

6

12 II. 1948
Р. Захаров
Сорокински пог.

1948
~~23-18~~ 1948

1856

204

X

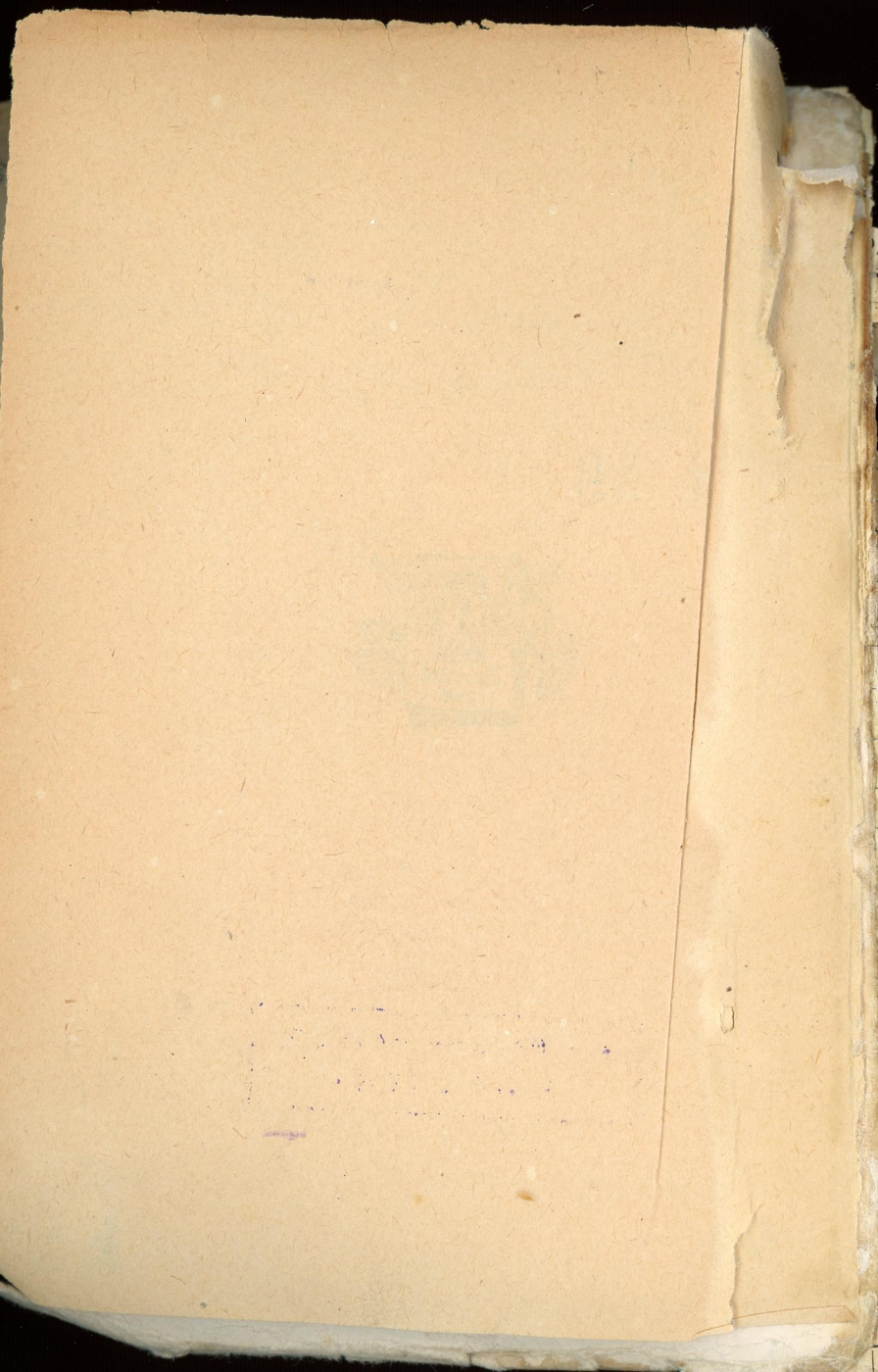
1934

BI
I
ES

26

]

Відділ 12.П

№ 754/2

Г. РАЙДЕР ГАГГАРД
H. RIDER HAGGARD

Г-127,3 с.к.

X-133 -с.к.

СОЛОМОНОВІ
КОПАЛЬНІ
KING SOLOMON'S MINES

З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПЕРЕКЛАЛА
МАРІЯ ЛИСИЧЕНКО

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

ВИДАВНИЧЕ Т-ВО „ЧАС“
КИЇВ—1929

17

Бібліографічний опис цього видання
зміщено в „Літописі Українського Друку”,
„Картковому репертуарі” та інших по-
казчиках Української Книжкової Палати.

Київський Окрліт № 199

Тираж 4120

10 друк. Трансдруку ім. Леніна—1886—29

Розділ I

Я здibuюся з сером Генрі Куртісом

Дуже цікаво, що у моєму віці, а мені минає п'ятдесят шостий, я беруся за перо, щоб спробувати написати оповідання. Хотілось-би знати, що воно у мене вийде, як-що, звичайно, мені пощастить скінчити цю працю. Багато чого доводилося мені робити за своє життя, і, можливо, воно й видається мені таким довгим тому, що надто рано почав я працювати. У тому віці, коли інші хлопці ходять ще до школи, я здобував собі на прожиток, торгуючи у Старій Колонії. З того часу доводилося мені заробляти і торгівлею, і мисливством, і на війні, і в копальнях. А оце вже вісім місяців, як я придбав собі майно. І, треба сказати, чимале майно, яке саме — ще й сам до пуття не знаю, але навдаку, чи згодивсь-би за для нього знову перетерпіти все те, що довелося мені перетерпіти за останні п'ятнадцять чи шіснадцять місяців. Ні, таки не згодивсь-би, хоч-би навіть і знав, що все щасливо скінчиться. Людина з мене плоха, насильства я не люблю, а всякі пригоди вже добре далися мені взнаки. Дивно, чому це я захопився біля цього оповідання — адже це зовсім не мій фах. Людина я далека від літе-

ратури, хоч і люблю вряди-годи почитати якусь книжку. Треба, лишень, поміркувати, чи не надумаю, з яких причин спало мені таке на думку.

По-перше, певно, тому, що сер Генрі Куртіс та капітан Джон Гуд прохали мене про це.

По-друге тому, що зліг тут у Дурбані з хворою ногою. Відтоді, як той мерзенний лев покусав мою ліву ногу, трапляються мені дошкульні напади болю, а тепер навіть шкутильгаю більше ніж коли. Певно у лев'ячих зубах є якась отрута, бо інакше чому боліти б нозі, коли рана вже давно загоїлася? Ще й тому жаль бере, що я аж шістдесят п'ять левів застрелив за своє життя і якось минулося щасливо, а шістдесят шостий узяв і пожував мені ногу, немов щіпку тютюну. І потім це порушує лад та викликає всякі небажані наслідки, а я звик до ладу й не люблю безладдя. Хоч це так, між іншим.

По-третє, я хочу, щоб мій син Гарі, що вчиться на лікаря в одному з лондонських шпиталів, розважився на який тиждень, читаючи це. Робота в шпиталі тяжка, часом і нудна, а як оповідання моє не нудне, — чому-б йому таким бути? — то може воно звеселить Гарі на день чи два, поки він його читатиме.

І, нарешті, четверте — тому, що я маю розповісти найдивнішу історію з усіх, що я коли чув. Таке твердження може видатися смішним, бо в оповіданні моєму не згадується навіть про жінок, окрім Фулати. Хоч, почекайте! Є ще Гагула, коли вона

жінка, а не відьма. Але їй не менш сотні років, отож я і не беру її в рахубу.

Мене звати Алан Квотермен. Усе своє життя я бідував, сяк-так заробляючи на хліб та мандруючи весь час. Багато чого траплялося мені на віку; і людей чимало довелося забити, хоч ніколи не заплямував рук кривлею неповинних, бо вбивав лише собі життя рятуючи.

Щось років півтора тому, я вперше здивав сера Генрі Куртіса та капітана Гуда; сталося це ось як. Полював я на слонів біля Бамангвато і дуже зле мені велося та ще, до всього, захворів на пропасницю. Лише мене трохи відпустило, я поїхав волами до Діамантових Полів, спродав слонову кістку, яку здобув, а також свого воза та волів і купив собі квиток до Капштадта. Пробувши тиждень у Капштадті та побачивши все, що там є цікавого, до ботанічних садів включно, я замовив собі койку на пароплаві Дункельт, що стояв у порту, чекаючи на Едінбург Кесл із Англії. Того самого дня, взявши пасажирів з Едінбург Кеслю, який саме прибув, та навантаживши кладь, ми вийшли в море.

Поміж пасажирів два викликали у мене велику цікавість. Один був років на тридцять і такий високий та плечистий, яких я ще зроду не бачив, мав на голові золотаве волосся, довгу руду бороду, доладні риси обличчя і великі сірі очі. Ніколи я не бачив уродливішого за нього чоловіка, і чомусь він нагадав мені стародавніх данців. Не скажу, щоб я, взагалі, багато знав про цей народ, згадую лише тому, що один, тільки вже сьогочасний, данець завинив мені

десять фунтів¹⁾, але, пригадую, бачив якось на малюнку стародавніх данців, що скидалися на білих зулусів. Вони пили якесь питво з величезних рогів, а довге волосся падало їм аж на плечі. Глянувши ненароком на велетня пасажира, про якого оце мова мовиться, я подумав, що якби йому трохи піросло волосся, та якби одягати на нього дротяну сорочку та дати йому до рук бойову сокиру і ріг—він був би нестеменно, як данський вояка на тому малюнку. А найцікавіше від усього, що сер Генрі Куртіс—таке наймення велетня-пасажира—як я пізніше довідався, справді данського²⁾ походження. Він нагадав мені також ще когось, але тоді я не міг згадати, кого саме.

Другий чоловік, що стояв, розмовляючи з сером Генрі, був куций, огрядний та чорнявий і цілком іншого типу. Я одразу подумав, що він морець. Не знаю чому, але моряця завжди легко пізнати. Мені не раз доводилося полювати разом з ними, і треба сказати, що це найкращі й найсміливіші люди з усіх, що я бачив за своє життя, якби вони не мали звички лаятися. Гадаю, що це морський простір та подих буйних вітрів надали їм таких властивостей. На цей раз я теж не помилився, бо співбесідник сера Генрі був абшитований морець, капітан Джон Гуд—я прочитав його прізвище в списку пасажирів. Він впадав ув очі тим,

¹⁾ 1 фунт стерлінгів біля 9 карб. 50 коп. на наші гроші—10 фунтів—95 карб. *Пер.*

²⁾ Квотерменове твердження про стародавніх данців неправдиве. Ми завжди були тієї думки, що вони чорняві. Певно він мав на увазі саксів.

що мав надзвичайно чепурний вигляд, ретельно поголений, зі склом у правому оці. Він завжди носив це скло—здавалося, воно приросло йому до ока, бо не мало мотузочка, і він ніколи не знімав його, хіба лише щоб обтерти. Спочатку я думав, що він і спить з ним, але потім виявилось, що помилявся, бо лягаючи спати, він клав його в кешеню штанів разом зі штучними зубами, яких мав аж дві переміни.

Далі над вечір погода погіршала. З сухоходулу подув вітер і густий туман огорнув усе на палубі. Дункельт був пласкодонний корабель і хоч ішов дуже легко, проте його так гойдало, що здавалось ось-ось перекине. Ходити було неможливо, і я стояв близько до машинового відділу, бо там тепліше, та розважався, стежачи за вагадлом на кренометрі, що визначає коливання корабля.

— Кренометр показує не вірно,—промовив раптом роздратовано голос у мене за спиною. Озирнувшись, я побачив того морця, на якого вже звернув раніш увагу.

— Чому ви так думаєте?—спитав я.

— Як-би корабель нахилився під тим кутом, що він показує, то вже-б давно перекинувся. На цих торговельних судах ніколи нема нічого доладнього.

Саме задзвонили на обід, і я дуже здивувався, бо не знаю нічого гіршого, як слухати військових морців, коли вони критикують торговельні суда. Правда, є ще одна річ на світі гірша, це коли торговельні морці критикують військових.

Ми з капітаном Гудом зійшли вниз обідати й побачили сера Генрі, що вже сидів

біля столу. Капітан Гуд сів поруч нього, а я насупроти них. Незабаром ми почали з капітаном розмову про полювання. Він ставив мені багато запитань, а я відповідав на них як міг краще. Зненацька він спитав про слонів.

— Оце натрапили саме на відповідну людину,— зауважив хтось, що сидів поблизу нас.—Мисливець Квотермен розповість вам про слонів таке, чого ніхто не знає.

Сер Генрі, що досі сидів спокійно, слухаючи нашу розмову, видимо здивувався.

— Вибачте, сер,—промовив він, перехилиючися через стіл і говорячи низьким гучним голосом, що, як здалося мені, дуже пасував до могутньої його будови.—Вибачте, але ви часом не Алан Квотермен?

Я сказав, що так.

Велетень не зробив більше запитань, але я чув, як він промурмотів собі в бороду „ото щастя“.

Коли, пообідавши, ми збиралися залишити їдальню, сер Генрі спитав мене, чи не піду я до них у кабінку викурити люльку. Я згодивсь, і він повів мене до своєї кабіни на палубі Дункельта. Там стояла софа, а перед нею невеличкий стіл. Сер Генрі послав до буфету по віскі, й усі ми троє сіли та запалили люльки.

— Містере Квотермене,—промовив сер Генрі, коли принесено було віскі та запалено лампу,—рік тому, приблизно в цей час ви, здається, перебували біля Бамангвата на півночі Трансваалю?

— Еге,—одповів я, здивований, що він добре знає про мене те, що не має на мою думку інтересу для сторонніх людей.

— Ви щось продавали тоді? — встряв капітан Гуд своєю швидкомовкою.

— Так. У мене був віз, навантажений слоновою кісткою, і я стояв табором біля селища, аж поки не продав усього.

Сер Генрі сидів проти мене, спершися руками на стіл. Він пильно подивився просто в обличчя мені своїми великими сірими очима, в яких світився вираз занепокоєної цікавості.

— А вам не доводилося здібувати чоловіка на прізвище Невіль?

— А якже! Він стояв біля мене аж два тижні, підпасаючи волів, заким податись у глиб країни. Кілька місяців тому мене запитував листом якийсь правник, чи не знаю я, що сталося з цим Невілем. І я написав йому все, що знав.

— Так, — одказав сер Генрі, — мені переслано вашого листа. Ви писали, що джентльмен, на прізвище Невіль, на початку травня виїхав із Бамангвато на волах з погоничем, проводирем та кафром-мисливцем на ім'я Джім, маючи намір дістатись як-найближче до Ініяті, останнього торговельного посту в Матабеле, де він хотів продати воза й волів, та йти далі пішки. Писали також, що воза він продав, бо ви бачили його у торговця-португальця місяців на шість пізніше. Торговець казав вам, що купив воза в Ініяті у білої людини, прізвище якої забув. Цей білий найняв тубільців та подався з ними у глиб країни чи не на полювання.

— Так.

Запала мовчанка.

— Містере Квотермене, — промовив знацька сер Генрі, — чи не знаєте ви ще чого

про мандрівку мого... про містера Невіля? Чому він подався на північ і куди саме простував?

— Доводилося де-що чути, — почав я, але урвав, бо не хотів говорити про це.

Сер Генрі та капітан Гуд перезирнулися, і капітан Гуд хитнув головою.

— Містере Квотермене, — провадив далі сер Генрі. — Я хочу розповісти вам одну історію й попросити у вас поради, а можливо й допомоги. Агент, який передав мені вашого листа, сказав, що я можу цілком звіритися вам, бо вас усі в Наталі знають і поважають, окрім того, відзначив великий ваш досвід та розважність.

Я нахилився й випив трохи віскі, щоб заховати свою ніяковість, бо людина з мене скромна, але сер Генрі провадив далі.

— Невіль мій брат.

— О,—здивовано промовив я, бо тепер згадав, кого ще нагадував мені сер Генрі. Його брат був менший і темнобородий, але мав такі самі сірі очі й пильний погляд. Скидався також на нього й рисами обличчя.

— Він молодший за мене і єдиний мій брат, — говорив сер Генрі. — Ще п'ять років тому ми не могли й місяця побути один без одного. Але саме п'ять років тому, трапилась у нашій родині нещаслива подія, і ми тяжко з ним посварилися. З пересердя я дуже скривдив його. — Тут капітан Гуд енергійно захитав головою. Корабель саме в цю мить дав великий крен і свічадо, яке висіло на стінці, опинилося на мить у мене над головою, отож я добре бачив капітана Гуда.

— Треба сказати, — провадив сер Генрі, — що коли в Англії помирає людина, не ли-

шивши заповіту і не маючи іншого майна, окрім землі, то її одержує в спадщину старший син. І саме, коли ми з братом посварилися, помер, не лишивши заповіту, наш батько. Він усе збирався написати заповіт, але так і не встиг. Отож мій брат, що не мав ніякої професії, залишився без шага за душею. Звичайно мій обов'язок, яко старшого брата, був подбати про меншого, та тоді ми саме посварились і, на сором собі, мушу признатися (тут він глибоко зідхнув), що я анічогісінько не зробив. Не те, щоб я так дуже гнівався на нього, але чекав, що він першим повинен до мене звернутися. Та він так і не зробив цього. Мені ніяково турбувати вас усім цим, містере Квотермене, та я мушу з'ясувати все. Правда, Гуде?

— Авжеж, авжеж, — одповів капітан. — Я певний, що містер Квотермен нікому про це не розповідатиме.

— Звичайно, — погодився я. — Мені ще ніхто не закидав надмірної балакучости.

— Отож, — говорив далі сер Генрі, — у брата було кілька сот фунтів у банку. Не сказавши навіть слова мені, він узяв ці гроші, та прибравши собі прізвище Невіля, подався до Південної Африки з божевільною надією, що тут йому пофортунить.

Про це я вже потім дізнався. Минуло три роки, я навіть слова не чув про свого брата, хоч і писав йому кілька разів. Певно, він не одержував тих листів. Але час минав, а я все дужче турбувався про нього. Я переконався, містере Квотермене, що кров густіша ніж вода, бо кривний зв'язок багато важить...

— Це правда,—промовив я, думаючи про свого сина Гарі.

— Я віддав-би половину свого майна, аби лише дізнатися, чи живий та дужий брат Джордж, єдиний у світі мій родич та як би ще хоч раз побачити його.

— Але-ж ви не робили потрібних заходів, Куртісе,—встряв капітан Гуд, дивлячися просто в обличчя велетневі.

— Отож, минав час, а я все дужче й дужче непокоївсь і хотів довідатися, чи живий мій брат, а коли живий, то вернути його знов додому. Почав дошукуватись якихось слідів і ото й одержав вашого листа. Мені вже стало легше від однієї думки, що Джордж ще не так давно був живий, але більш нічого не довідався. Отож наважився розшукувати його сам, а капітан Гуд такий добрий, що згодився допомогти мені.

— Так,—промовив капітан,—хоч воно власне мені більше нічого роботи, бо абшитували мене з половиною платні, а на такому утриманні й ноги простягнеш. А тепер може ви розповісте нам усе, що знаєте і чули про людину на прізвище Невіль.

Розділ II

Легенда про Соломонові копальні

— А що ви чули в Бамангваті про братову мандрівку?—запитав сер Генрі, поки я набивав собі люльку, збираючись одповісти капітанові Гудові.

— Чув таке,—відказав я,—про що жодній душі ще по сьогодні не говорив.

Чув, що він подався до Соломонових копалень.

— Соломонових копалень?—воднораз вигукнули обидва мої співбесідники.—А де-ж вони?

— Не знаю,—відповів я.—Знаю лише, де вони повинні бути. Бачив якось один раз снігові шпилі, що їх оточують, але до тих шпилів лежала на сто тридцять миль пустеля і я не певний, чи перетяв її коли який білий, окрім одного. Та, мабуть, найкраще розповісти вам легенду про Соломонові копальні, як я знаю її, коли, звичайно, ви пообіцяєте, що жодного слова не скажете нікому про неї без мого дозволу. То як, згодні? У мене є підстави на таку умову.

Сер Генрі хитнув головою, а капітан Гуд одповів:

— Звичайно, звичайно.

— Отож,—почав я,—певно й вам відомо, що мисливці на слонів люди здебільш прості й не дуже цікавляться життям кафрів та їхньою історією. Але часом поміж мисливців можна надібати людину, яка вивчає всякі перекази тубільців, дізнається про їхні звичаї і намагається, так-би мовити, маленькими уламками збирати матеріал з історії цієї недослідженої країни. І саме один отакий мисливець розповів мені вперше легенду про Соломонові копальні, а цьому вже минуло років з тридцять і пригадую, я тоді вперше полював на слонів у країні Матабеле. Цього мисливця звали Івенс, його, сердешного, забив через рік після того поранений буйвіл, а тіло його поховане біля водоспаду Замбезі. Якось одного вечера ми розбалакалися з Івенсом. Я розповів йому про дивні копальні, які натрапив, полюючи, лосів та

куду¹⁾, саме там, де тепер Ліденбурзька округа в Трансваалі. Ці копальні знайшли пізніше, шукаючи золота, але я здавна знав про них. Там вирубано у суцільній скелі широченький возовий шлях, який веде до входу в галерею копалень. У галереї є виходи золотоносного кварцу, а деревляні підпори показують, що його налагодились уже дробити, але щось примусило робітників швидче тікати звідти. Там у галереї збудовано хідників із двадцять і треба визнати, камінна кладка чудова.

— Так,—мовив Івенс,—але я розповім вам далеко цікавішу річ.—І він почав оповідати мені, що далі вглибу країни знайшов руїни міста, яке вважає за біблійський Офір, і до речі, пізніше про це саме говорили люди вченіші, ніж сердега Івенс. Пригадую, я слухав, роззявивши рота з цікавості, бо був тоді молодий і дуже любив усякі оповідання про давні часи, отож історія про стару цивілізацію та про скарби, які збирали давні гебреї і фінікійці, страшенно захопила мою увагу. Зненацька він мені й каже:—слухайте, юначе, а чи ви чули коли-небудь про Суліманові гори на північний захід од країни Машукулумбе?—Я відповів, що ніколи не чув.

— Отож, каже, там Соломонові копальні, я маю на увазі діамантові його копальні.

— Звідки ви це знаєте?—спитав я.

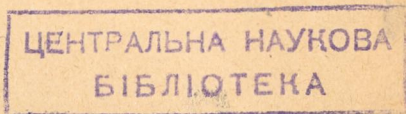
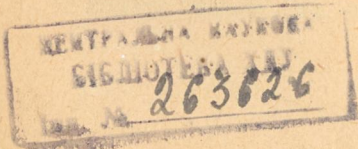
— Знаю тому, що Суліман—це зіпсоване і'мя Соломон²⁾, а потім і Ізанузі, стара знахарка у країні Маніка, все розповіла мені

¹⁾ Африканська антилопа з довгими спіральними рогами. *Пер.*

²⁾ Суліман арабська форма від Соломон.

про це. Вона говорила, що нарід, який живе за тими горами, походить із племені зулусів і розмовляє близькою до зулуської мовою, але люди ті вродливіші й дебелиші від зулусів. У тій країні є також відуні, що навчилися чаклувати від білих, „коли ще на світі темно було“, і вони знають таємницю дивних копалень „блискучого каміння“.

— Тоді я посміявся трохи з цієї історії, хоч вона й дуже зацікавила мене, бо діамантових полів тоді ще не винайшли, а сердешний Івенс поїхав собі та й загинув потім, і я двадцять років не згадував про це оповідання. Але за двадцять років,—а це великий термін для мисливця на слонів, бо не часто живемо ми, полюючи на них, двадцять років—я почув уже де що певніше про Суліманові гори та про країну за ними. Пробирався біля країни Маніка у місцевості, що зветься Сітанда Крааль. Погана, треба сказати, місцевість: зовсім не можна дістати їжі та й дичини там не густо. Мені приключився напад пропасниці, тому я мусів затриматися, коли якось прибув туди португалець лише з одним провожатим—полукровкою. Я добре знаю делагойських португальців. Всі вони варті шибениці, бо з людської крові здобувають собі статки, торгуючи невільниками. Але цей чоловік цілком не скидався на тих пройди-світів, з якими звик я здибуватись і дуже нагадував отих чемних донів, про яких я читав. Був високий та худий, з великими чорними очима та закрученими сивими вусами. Ми з ним погомоніли, бо він трохи розмовляв каліченою англійською мовою, а я де-що розумів португальською. Повідав мені, що наймення його. Хозе Сільвестра, а живе

близько затоки Делагоа. Вирушаючи другого дня в дорогу зі своїм провозжатим полукровою, приязно попрощався зі мною, піднявши старосвітським звичаєм свого капелюха.— До побачення, синьйоре,—промовив він.—Якщо ми зустрінемося ще коли—я буду найбагатшою у світі людиною і тоді не забуду вас.—Я трошки посміявся—почував себе надто кволим, щоб сміятися більше й стежив, як він простує до великої пустелі на захід, думаючи, чи не здурів він часом і що надумав там шукати.

Минув тиждень і мені полегшало. Якось увечері я сидів долі біля маленького намета, який мав завжди при собі та жував ногу якогось миршавого птаха, що купив у тубільця за шмат тканини, вартий двадцятьох таких птахів, і дививсь, як гаряче червоне сонце поринає за обрій у пустелі, коли зненацька угледів на схилі пагорка ярдів на триста просто себе постать людини і видимо європейця, бо на ньому було пальто. Постать рахувала, а потім, зіпнувшись на ноги й пройшовши, коливаючися, кілька кроків, упала й порачкувала знов. Зрозумівши, що бідоласі певно лихо якесь приключилось, я послав свого мисливця допомогти йому і коли вони прийшли, як ви гадаєте, хто то був?

— Звичайно, Хозе Сільвестра,—промовив капітан Гуд.

— Так, Хозе Сільвестра, або, швидче, його кістяк, обтягнений шкірою. Обличчя йому набуло яскраво жовтого коліру від жовчної пропасниці, а великі чорні очі мало не вилазили з лоба, бо шкіра біля них зовсім засохла. Волосся посивіло немов сніг, а кістки випиналися.

— Води! Води!—простогнав він. Я спостеріг, що вуста йому потріскались, а язик опух і почорнів.

Дав йому води, додавши туди трохи молока, і він, не спиняючися, великими ковтками випив більш, як дві кварта. Більш я не дав йому. Тоді йому приключився напад пропасниці, й він упав долі та почав маячити про Суліманові гори, діаманти й пустелю. Я взяв його до свого намета й зробив усе, що міг, але бачив, що йому наближається кінець. Біля одинадцятої години він трохи заспокоївсь, а я ліг одпочити й заснув. Удосвіта прокинувся і побачив у еутіні чудну знесилену постать хворого, що сидів, уставившись очима в пустелю. Враз перший промінь сонця побіг через широку просторінь перед нами, поки не досяг далекого хребта одної з найвищих гір Суліманових, що манячила в далені більш як на сто миль.

— Ось вона!—гукнув присмертний чоловік, простягаючи довгу худу руку,—але ніколи я не досягну до неї. Ніхто не досягне!

Раптом урвав і, здавалося, на щось зважився.

— Друже!—промовив, повертаючися до мене.—Чи ви тут? В очах мені мутиться.

— Так,—одказав я,—ляжте тепер і відпочивайте.

— Еге,—відповів він,—незабаром уже відпочину. Багато матиму часу—цілу вічність. Слухайте, я помираю! Ви добрі були до мене і тому я віддам вам папер. Можливо вам пощастить перейти пустелю, яка вбила мого бідного поводиря та мене.

Тоді він полапав у себе за пазухою і витяг звідти, як мені здалося боерський

кисет з тютюном із шкіри антилопи, зв'язаний ремінцем із сирцю. Спробував розв'язати його, але не зміг. Тоді дав мені.

— Розв'яжіть,—промовив він. Я розв'язав і витяг звідти клапотъ жовтого полотна, на якому щось написано іржавими літерами. Всередині лежав папірець.

Він усе слабшав, але ледве чутно провадив:

— На папері списано все з полотна. Я цілі роки змарнував, читаючи його. Слухайте: мій пращур політичний утікач із Лісабону й один з перших португальців, що оселилися на цьому березі, написав це, помираючи в тих горах, де ні до того, ні після того не ступала нога білої людини. Його звали Хозе да Сільвестра, і він народився на світ понад триста років тому. Невільник, що чекав на нього по цей бік гір, знайшов його мертвого й приніс це писання додому в Делагоа. Воно зберігалось з тої пори в нашій родині, але ніхто не поцікавився прочитати його, заким я цього не зробив. Я накладаю життям із-за цього, але іншому може пощастити і тоді він стане найбагатшою у світі людиною. Лише не давайте цього нікому іншому, а їдьте самі.

Тоді він знову став маячити і за годину вже було по ньому. Помер він дуже спокійно, і я глибоко закопав його, приваливши зверху камінними брилами, отож не думаю, щоб його вигребли шакали. А потім поїхав звідти.

— А документ?—спитав сер Генрі дуже зацікавлений.

— Еге, де документ? — спитав і собі капітан.

— Що-ж, коли хочете, я покажу його вам, хоч нікому ще не показував, окрім мові не-

біжки дружини. Вона, правда, вважала все це за вигадку, а старий п'яниця португалець, що переклав мені документа, цілком забув про нього до другого ранку. Оригінал на полотні заховано у мене вдома в Дурбані разом з перекладом сердешного дона Хозе, але я маю англійський переклад у записній книжці, а також і копію мапи, коли лише це можна назвати мапою. Ось слухайте!

„Я, Хозе да Сільвестра, конаючи з голоду у маленькій печері, там, де немає снігу, на північному схилі південної верховини одної з двох гір, які я назвав Грудьми Цариці Савської, пишу це року 1590 уламком кістки на клаптю від своєї одежі, кривлею замість чорнила. Якщо мій невільник знайде це писання, коли прийде сюди й однесе його до Делагоа, хай мій приятель (ім'я написано нерозбірливо) повідомить короля, що коли він пошле сюди армію і їй пощастить перетяти пустелю та перейти гори й перемогти сміливих какуанців та їхні чортові чаклунські витівки, задля яких треба взяти як-найбільше попів, то він стане найбагатшим у світі королем після Соломона. На власні очі бачив я незчисленну кількість діамантів у коморі Соломонової скарбниці позад Білої Смерти, але через зраду чарівниці Гагули нічого не зміг винести, ледве врятувавши життя. Хай той, хто піде, додержується шляху, який накреслено на мапі, тоді хай простує снігом лівої Груді Цариці Савської аж на верховину, а на північному схилі її лежить великий Соломонів шлях, яким три дні ходу до королівського міста. Хай він заб'є Гагулу. Прощайте.

Хозе да Сільвестра“.

Коли я скінчив читати та показав копію з мапи, накресленої рукою старого дона перед його смертю, кривлею замість чорнила, запала здивована мовчанка.

— Що-ж,—промовив капітан Гуд,—двічі об'їздив я навколо світу та бував у багатьох портах, але хай мене повісять, коли я чув хоч раз отаке оповідання.

— Дивна історія,—промовив сер Генрі,—якщо ви не глузуєте з нас. Бо воно часом буває, що новоприбульцям оповідають отакі казочки, щоб потішитись.

— Якщо ви такої думки, сер Генрі,—промовив я, кладучи в кешеню папер,—то мені не дуже цікаво, щоб мене вважали за дурника, який розважається брехнями та вихваляється мисливськими пригодами, яких ніколи не траплялося. Проте більш не варто мабуть розмовляти,—і я підвівся йти.

Сер Генрі поклав мені на плече свою велику руку.

— Сідайте, містере Квотермене,—промовив він,—і не треба гніватися на мене. Я добре бачу, що ви не хочете дурити нас, але оповідання ваше таке надзвичайне, що важко пойняти віри йому.

— Я покажу вам оригінал листа та мапи,—сказав я трохи пом'якшавши, бо подумав, що оповідання справді таке надзвичайне, що він мав підстави не повірити мені.—Але я не розповів вам ще про вашого брата. Я знав отого Джіма, що служив йому. Родом він із Бечуана, добрий мисливець і, як на тубільця, дуже розумна людина. Того самого ранку, коли мав виїхати містер Невіль, бачу стоїть Джім біля мого воза й кришить тютюн.

— Джіме,—кажу я,—куди ви оце їдете?
На слонів?

— Ні, господарю, — відповідає він, — ми
їдемо по щось коштовніше від слонової кістки.

— А що-ж це може бути?—питаю я, за-
цікавлений.—Невже золото?

— Ні, господарю, щось коштовніше від
золота,—каже він, посміхаючись.

Я не ставив більше запитань, бо не
до вподоби мені принижувати свою гідність,
виявляючи цікавість, але кортіло мене щось
дізнатися страшенно. Коли Джім нарешті
покришив собі тютюн.

— Господарю,—каже він.

Я не звернув уваги.

— Господарю,—повторює.

— Чого тобі?—питаю.

— Господарю, ми їдемо по діаманти.

— По діаманти? Але-ж ви не туди їдете.
Вам треба простувати до Полів.

— Господарю, ти чув коли небудь про
Суліманові гори?

— Так.

— А чув, що там є діаманти?

— Чув усякі дурні теревені, Джіме.

— Це не теревені, господарю. Я знав
колись жінку, що прийшла з дитиною з тих
гір аж до Наталю. Вона вмерла вже.

— Твій господар піде на їжу шулікам,
як-що намагатиметься досягти Суліманової
країни, а ти теж, Джіме, якщо тільки вони
знайдуть якусь поживу з вас,—промовив я.

Він посміхається.

— Можливо, господарю. Людина мусить
колись померти. Але мені до вподоби пізна-
вати нові краї, бо зі слонами надто багато
стає клопоту.

— Ге, хлопче,—кажу я,—почекай лишень, поки тебе кирпата за горлянку схопить, тоді почуємо, якої заспіваєш.

За півгодини Невілів віз рушив у дорогу. Коли зненацька бачу, Джім біжить назад.

— Прощай, господарю!—каже.—Мені не хочеться вирушати, не попрощавшись з тобою, бо гадаю, ти мавш рацію, і ми звідти ніколи не вернемося.

— Твій господар справді їде до Суліманових гір, Джіме, чи ти брешеш?

— Ні,—відповідає,—таки їде. Він каже, що мусить якось здобувати собі фортуни, отож хоче спробувати пошукати діамантів.

— О,—кажу я,—зачекай трохи, Джіме. Ти візьмеш у мене записку своєму господареві, але віддаси йому її аж коли дістанетесь Ініяту (це за якусь сотню миль). Обіцяєш, Джіме?

— Добре,—говорить.

Отож, узявши клопоть паперу, я написав на ньому: „Хай той, хто піде... здереться на снігову верхівлю Груді Цариці Савської, аж до самого шпиля, на північному схилі якого починається Соломонів великий шлях...”

— Тепер, Джіме,—кажу,—коли віддаватимеш це своєму господареві, скажеш, хай краще слухається цієї поради. Але одразу не давай йому, бо я не хочу, щоб він вертався назад та ставив мені запитання, на які я не бажаю відповідати. А поки що, біжи швидче, ледащо, бо воза вже майже не видно.

Джим узяв папірець і побігі це все, що я знаю про вашого брата, сер Генрі. І я дуже боюсь...

— Містере Квотермене,—промовив сер Генрі,—шукаючи свого брата, я поїду слідом за ним до Суліманових гір і навіть за гори, коли це буде потрібно, поки я або знайду

його, або переконаюся, що він помер. Хочете їхати зі мною?

Як я вже говорив, людина з мене обережна, сумирна, і я затремтів на саму навіть думку про таке. Мені здавалося, що їхати в таку подорож однаково, що лізти в пащу смерті, і облишивши все інше, я згадав, що маю сина, якого мушу підтримувати і тому мені не можна поки що помирати.

— Дякую, сер Генрі—відповів я, — але мені, мабуть, ліпше не їхати. Надто я старий на таку небезпечну подорож і, боюся, нам принаде такий самий кінець, як і сердешному моему приятелеві Сільвестра. Потім я маю сина, про якого мушу дбати, отож мені не випадає важити життям.

І сер Генрі і капітан Гуд обидва зажурилися.

— Містере Квотермене, — сказав, нарешті, сер Генрі, — я маю кошти і дуже зацікавлений у цій справі. Отож призначайте собі яку хочете платню, і я сплачу її ще до того, заким ми вирушимо. Окрім того я зроблю розпорядження, щоб, на випадок з нами що станеться, син ваш одержав належне забезпечення. З цього ви бачите, за яку потрібну вважаю я вашу участь у справі. Так само, якби ми досягли копалень та знайшли там діаманти, вони належатимуть лише вам та Гудові. Мені вони не потрібні. Хоч на це важити не доводиться, а швидче ми здобуватимем для вас слонову кістку, коли трапиться нагода. Можете призначати, які вважаєте потрібними умови, містере Квотермене, і я заплачу все, що скажете.

— Сер Генрі, — промовив я, — ви пропонуєте найкращі умови, які лише можуть

бути і такий бідний мисливець, як я, не повинен їх нехтувати. Але справа ця теж не аби-яка і тому я мушу де-який час подумати. Дам вам відповідь раніш, ніж ми приїдемо до Дурбану.

— Гаразд, — відповів сер Генрі, отож побажавши їм на добраніч, я пішов спати і всю ніч снів про сердешного небіжчика Сільвестра та про діаманти.

Розділ III

Ми беремо на службу Умбоцу

Подорож до рогу Дурбан забирає від чотирьох до п'яти день, у залежності від стану погоди та ходу корабля. Окрім того, ще часом доводиться годин 24 загаяти, чекаючи, поки корабель розвантажують біля пристанів на човни, коли година така, що не можна причалити до берега.

Увесь час, поки ми їхали до Наталю, я обмірковував пропозицію сера Генрі. Ми не розмовляли більш про це день чи два, хоч я розповів йому кілька мисливських пригод і, звичайно, таких, що справді таки трапилися.

Кінець-кінцем, чудового січневого дня ми пливли понад Натальським берегом, сподіваючися до захід сонця дістатися Дурбанського рогу. Надзвичайно гарний цей беріг з червоними кучугурами та широкими зеленими просторами, поцяткованими де-не-де кафрськими краалями ¹⁾ та облямованими білою стрічкою бурунів, що накопичують

¹⁾ Селами.

цілі колони піни, там, де розбиваються об
скелясті береги. Саме біля Дурбана краєвид
набуває особливої якоїсь краси. Гори, порі-
зані глибокими розколинами, які століттями
розмивали дощі, а на дні цих розколин бі-
жать переблискуючи річки. Звеселяє око
пишна зелень лісів та овочевих садків і цу-
крових плантацій. Де-не-де чепурні білі хатки
посміхаються до лагідного моря, надаючи за-
кінченості й хатнього якомусь затишку усій
околиці. На мою думку, який гарний не є
краєвид, присутність людини завжди довер-
шує його красу, але, щоб зрозуміти це, треба
прожити багато часу в пустелі, як це дово-
дилося мені. Ми трохи помилились у споді-
ванках, і сонце вже сіло, коли ми закинули
котву за рогом та почули постріл, яким
давали знати добрим людям, що прибула
англійська пошта. Було надто пізно пере-
їздити через міліну до берега, отож, поди-
вившись, як перевозять пошту на рятуваль-
них човнах, ми пішли вниз обідати.

Коли знову вийшли на палубу, вже зій-
шов місяць і сяяв так яскраво, що в його
промінні майже зблідло світло маяка. З бе-
рега линули пахощі всілякого коріння, а
вікна будинків на Берейському надбережжю
спалахували сотнями вогників. З великого
брига, що стояв близько нас, лунала пісня
матросів, які підіймали котву, готуючись од-
пливати, лише подме бриз. Ніч була розкішна,
такі ночі ви побачите лише у Південній
Африці. Вона огортала всіх у серпанок спо-
кою, так само як місяць кинув на все сер-
панок срібла. Навіть величезний бульдог
якогось пасажира-спортсмена, що завжди
затято намагався дістатися до мавпи у клітці

на баку, і той підпав лагідному впливові ночі й хріп солодко у дверях кабіни, певно бачучи уві сні, що впіймав нарешті осоружну мавпу й почуваючи себе щасливим.

Всі ми троє—сер Генрі, капітан Гуд і я сиділи мовчки біля колеса.

— Містере Квотермене, — запитав зненацька сер Генрі,—чи ви вже обміркували мою пропозицію?

— Еге,—підхопив капітан Гуд,—що ви надумали, містере Квотермене? Сподіваюся, що ми таки поїдемо разом з вами до Соломонових копалень, і взагалі туди, куди ще міг податися чоловік, що ви його знали як Невіля.

Я підвівсь і раніш ніж одповісти, витрусив попіл із люльки. Досі ще не міг на щось зважитись і хотів ще одну мить подумати. Не встиг попіл з люльки впасти у море. як я вже надумавсь, оця коротка мить принесла мені рішенець. Таке часто трапляється, коли людина довго не може на щось зважитись.

— Так, джентльмени,—промовив я, знов сідаючи,—я їду, і з вашого дозволу скажу вам чому і на яких умовах. Почну з умов.

1. Ви сплачуватимете всі витрати, а слонева кістка чи то інші які цінності, що пощастить нам здобути, належатимуть з половини мені та капітанові Гудові.

2. За мою участь у мандрівці ви заплатите мені 500 фунтів і видасте гроші до нашого від'їзду. Щодо мене, я вірно й сумлінно служитиму вам, поки ви не звільните мене або наша мандрівка дійде щасливого чи нещасливого кінця.

3. Заким ми вирушимо, ви підпишете умову, що на випадок моєї смерти чи каліцтва, син мій Гарі, який студіює медицину у Лондоні, одержуватиме щорічну допомогу в 200 фунтів аж пять років, себто заким матиме можливість сам себе утримувати. Оце все, чого я хочу, а тепер може ви висловіте які заперечення.

— Ні,—відповів сер Генрі,—я радо пристаю на ваші умови. Справа ця надто цікавить мене і тому я заплатив би далеко більше за вашу допомогу, надто беручи на увагу спеціальні ваші знання.

— Гаразд. Огож, сказавши вам свої умови, хочу ще з'ясувати, чому згоджуюся з вами їхати. Насамперед я придивлявся до вас ці кілька день, і якщо мої слова не видадуться вам нечемними, то скажу, що обоє ви дуже припали мені до вподоби, і на мою думку, ми працюватимем разом у злагоді.

Тепер щодо самої мандрівки. Щиро говорю вам, сер Генрі і капітане Гуде, що я не маю найменшої надії на щасливе повернення, якщо ми намагатимемося перейти Суліманові гори. Яка доля спіткала старого дона да Сільвестра триста років тому? А яка доля спіткала його нащадка двадцять років тому? А що сталося з вашим братом? Отож щиро кажу вам, джентльмени, що те, що спіткало їх, не мине і нас.

Я урвав, щоб подивитись, яке вражіння зробили мої слова. Капітан Гуд трохи зажурився, але обличчя сера Генрі не відмінилося.

— Спробуємо, чи не пощастить бува нам,—промовив він.

— Може вам дивно,—провадив я,—що маючи таке переконання, я, людина сумирна

й боязка, зважуюся на цю подорож? Бачите, мало не сорок років, як я полюю, а здобуваю стільки, що ледве вистарчає на прожиток. Потім, не знаю, чи відомо це вам, але мисливець на слонів, починаючи з того часу, як береться до небезпечної своєї справи, живе пересічно чотири-п'ять років. Отож, як бачите, я прожив у сім разів більше, ніж належить людині мого фаху і, гадаю, що кінець мій не за горами. Якщо мені нічого не трапиться надзвичайного, то так, як воно є, коли мене спіткає смерть, я нічого не залишу своєму синові, щоб допомогти йому, заким він сам зіпнеться на ноги. Оце такі мої справи.

— Містере Квотермене, — обізвався сер Генрі, що весь час з пильною увагою слухав мене. — Те, що ви говорите, примушує мене ще дужче поважати вас. Чи маєте радію сподіватися нещасливих наслідків нашої мандрівки — це покаже час і факти. Але які-б не були наслідки, я маю твердий намір довести її до кінця.

Другого дня ми зішли на беріг, і я повів сера Генрі та капітана Гуда до невеличкої своєї оселі на Берейському березі. Будиночок мій на три кімнати з кухнею, збудований з зеленої цегли та критий бляхою, невеличкий, але його оточує садок, де ростуть найкращі з усіх, що я бачив, локвати, ¹⁾ та кілька молодих мангів, на які я покладаю великі надії. Садочка мого доглядає старий мисливець Джек, якому колись буйволиця так скалічила стегно, коли він полював у країні

¹⁾ Японський кизіль (*Photinia japonica*). Плід завбільшки з невеличку сливу, але росте гронами. *Пер.*

Сікукуніс, що йому вже не довелося більше полювати. З походження грек, він розуміється на садівництві, отож і шкандиба собі потихеньку в садочку. Зулуса ніколи не спокусите на таку працю. Вона надто спокійна, а зулуси нарід войовничий.

Сер Генрі та капітан Гуд спали в наметі, нап'ятому поміж помаранчових дерев край саду (у хаті не вистарчило їм місця). У Дурбані побачите одночасно на помаранчових деревах і цвіт, і зелений овоч і стиглий. Взагалі до вподоби мені наша місцевість і москіти мало дошкуляють.

Заким вирушити у мандрівку до Суліманових гір, треба було подбати, щоб налагодити все як слід у дорогу. Насамперед я купив міцного воза у двадцять два фути завдовжки, до половини критого брезентом. Під брезентом мали ліжко, на яким могли спати аж двоє одразу, козли на рушниці та всякі інші приладдя. Потім я придбав розкішну запряжку у двадцятєро зулуських волів, яких уже здавна нагледів. Звичайна кількість волів у запряжці шіснадцять, але я на всякий випадок узяв ще чотирьох. Зулуські воли маленькі й легкі, вони мало не на половину менші від африканських, з яких звичайно й користуються на потреби транспорту, але зулуський віл тягтиме в таких умовах, де африканський, звичайно, загине, а з легко навантаженим возом він пройде за день п'ять миль, та ще й не дуже вразливий на ноги. Але найцінніша їхня властивість це те, що вони при звичаїлися до червоної води, від якої часто гинуть цілі запряжки волів. Щодо „хвороби легенів“, тяжкої форми запалення, дуже розповсюд-

женого в цій країні, то їм було зроблено запобіжне щеплення. Це, звичайно, розтинають трохи хвіст воліві й кладуть у виразку маленький шматочок легень тварини, яка загинула від запалення. Таке щеплення спричиняє воліві хворобу в дуже легкій формі, після якої відпадає більша частина хвоста, а залишається лише невеличкий цурпалочок, не довший од фута, але тварина робиться невразливою на „хворобу легень“. Воно видається жорстоким позбавляти тварину хвоста, надто в країні, де так багато мух, але краще не пожаліти вже хвоста і зберегти вола, аніж утратити і одного і друге, бо самий хвіст без вола не багато важить. Звичайно, дуже чудно, поганяючи воли, бачити поперед себе двадцять цурпалків там, де мусять бути хвости. Так і здається, що природа прикро помилилася й причепила волам замість їхніх власних хвостів бульдожі.

Тоді виникло питання з харчем і ліками, і це мусіли дуже дбайливо обмірковувати, бо, уникаючи перевантаження воза, хотіли все-ж таки мати все потрібне. На щастя виявилось, що Гуд трохи розуміється на медицині, бо на початку своєї кар'єри де-який час слухав лекції з хірургії та про внутрішні хвороби і не все ще забув. Звичайно, він не був кваліфікованим лікарем, але де-що знав і мав добру дорожню аптечку та хірургічне приладдя. Ще як ми перебували в Дурбані, він одтяв кафрові великий палець на хворій нозі, і так управно це зробив, що аж любо дивитися, але як же його вразило, коли кафр, що сидів, тупо дивлячися на операцію, раптом попрохав приставити йому інший палець, на крайність, хоч білий.

Коли скінчили з харчем та ліками, залишилося ще два важливих питання про зброю та людей. Щодо зброї, то я, мабуть, найліпше зроблю, коли просто подам список, на якому ми, кінець-кінцем, погодилися після докладного обговорення. Вибирали з того, що привіз із Англії сер Генрі, та що було у мене.

Три рушниці на слонів, вагою біля п'ятнадцяти фунтів кожна. Дві з них зроблено в Англії відомими майстрами, а третю, що належала мені, невідомо хто робив, але я користувався з неї безліч разів і застрелив чимало слонів. Потім чотири дубельтівки, три вінчестери і три кольта. Може здаватися, що ми взяли забагато зброї, але кожний досвідчений мисливець знає, що успіх експедиції завжди залежить од зброї.

Щодо людей, то після довгих нарад ми спинилися на тому, щоб обмежити число їх до п'яти, а саме взяти погонича, проводиря і трьох слуг.

Погонича й проводиря я знайшов без великих турбот, це були два зулуси на ймення Гоза і Том, але зі слугами виявилися певні труднощі. Ми потребували людей безоглядно сміливих і вартих довіри, бо в таких справах, як наша, життя усіх часто залежить од поведінки слуг. Нарешті, я знайшов двох: одного готентота, якого звали Вентфогель, себ-то птах-вітер і маленького зулуса на ім'я Хіва, який мав ту перевагу, що гарно розмовляв англійською мовою. Вентфогеля я знав здавна, він надзвичайно гарно висліжував дичину і, здавалося, ніколи не почував утоми. Але мав одну хибу, властиву його расі—любив випити. Спробуйте залишити

біля нього пляшку грогу і тоді краще вже на нього не звірятися. Проте, ми їхали в країну, де не було шинків, отож ця його маленька хиба не важила багато.

Знайшовши двох цих людей, даремно шукав я третього, відповідного нашим вимогам. Кінець кінцем ми наважилися вирушити без третього слуги, покладаючи надію на те, що може ідучи країною пощастить нам надібати потрібну людину. Та якось увечері напередодні нашого від'їзду зулус Хіва повідомив мене, що якась людина просить побачення зі мною. Ми саме обідали, тому сиділи всі біля столу, і я сказав привести ту людину. Увійшов високий уродливий чоловік років на тридцять, з дуже світлою шкірою, як на зулуса. Піднявши догори палицю в ознаку привітання, він мовчки прикляк навпочепки в кутку кімнати. Де-який час я, як годиться, не звертав на нього жодної уваги. Якщо ви одразу розпочнете розмову з зулусом, він уважатиме, що ви людина незначна й невеликого розуму. Спостеріг, що він „кешла“ (людина з обручкою), бо на голові йому була чорна обручка, зроблена з гуми й натерта салом та вплетена у волосся. Зулуси носять її звичайно на ознаку певного віку або почесного стану. Його обличчя теж видалося мені ніби по знаку.

— Гаразд,—промовив я нарешті.—Як тебе звати?

— Умбопа,—відповів повільно чоловік низьким голосом.

— Я бачив твоє обличчя раніш.

— Так, інкузі (ватажок), ти бачив моє обличчя в Усандлвані (маленька рука), напередодні великого бою.

Тоді я згадав. Я був за проводиря у лорда Чельмсфорда у нещасливу війну з зулусами, і на своє щастя мав нагоду залишити табор напередодні великого бою, виїхавши звідти з кількома возами. Чекаючи, поки запряжуть воли, розпочав розмову з цим чоловіком, що керував тоді невеличким загоном сільників-тубільців. Він висловив сумнів щодо безпечности табору. А я сказав йому, щоб він придержав язика, бо про це думають розумніші голови. Та пізніше довелося мені згадати його слова.

— Тепер пригадую,—мовив я.—Чого ти хочеш?

— Я чув, Макумачане (так мене прозвали кафри. У перекладі це ім'я значить: „людина, що встає опівночі“, або простіше: „сторожкий“), що ти виїдеш з великою експедицією на північ, разом з білими ватажками із-за моря. Правда цьому?

— Правда.

— Я чув, що ви підете до річки Луканчі за місяць ходу від країни Маніка. Це так, Макумачане?

— Нащо тобі знати, де ми йдемо?—підозріло запитав я, бо ми затаювали мету нашої подорожи.

— Якщо цьому правда, о, білі люди, що ви так далеко мандруєте, то і я піду з вами.

Почувалася певна велич у тому, як промовляла ця людина, а надто в тому, що він уживав виразу: „о, білі люди“, замість „о, інкозис“ (ватажки) і це вразило мене.

— Ти не поводишся як слід,—сказав я.—Ти не обміркував своїх слів. Так не можна говорити. Скажи як тебе звати і де твій

крааль, бо нам треба знати з ким ми говоримо.

— Моє ім'я Умбона, я з племені зулусів, але чужий їм. Рідне моє плем'я десь далеко на півночі, воно залишилося там, коли зулуси прийшли сюди, за тисячу років тому, далеко раніш, ніж Чака царював на їхній землі. У мене нема краалю. Багато років я блукав. Прийшов у землю зулусів з півночі, ще дитиною. Служив цареві Сетивапо у полку Нкомабакозі. Потім утік із землі зулусів і добився Наталю, бо хотів дізнатись, як живуть білі люди. Тоді підчас війни все служив у війську, що виступало проти Сетивапо. З того часу працюю в Наталі. Тепер мені все це надокучило, і я хочу знову на північ. Тут нема мені місця. Я не прошу у тебе платні, але людина з мене хоробра і харч, яким ти годуватимеш мене—зароблю. Я сказав.

Мене якось збивав з пантелику і цей чоловік, і те, що він говорив. З його поведінки видно було, що слова його правдиві, але він так не скидався на інших зулусів, що його пропозиція служити нам без платні видавалася мені якоюсь підозрілою. Не зважаючи сам щось вирішити, я переклав його слова своїм компаньйонам та спитав їхньої думки. Сер Генрі сказав, щоб я попросив Умбуна підвестися. Коли той підвівся, з плеч йому зслизнула його довга військова керея, і він залишився голий, лише у пов'язці „муча“ навколо стану та в намисті з лев'ячих зубів. Вигляд у нього був чудовий, я ще ніколи не бачив такого вродливого тубільця. Шість футів три цілі на зріст, мав відповідно широкі плечі й дуже пропорційну

будову. В освітленні лампи його шкіра видавалася лише смуглявою з глибокими чорними рубцями від численних ран. Наблизившись до нього, сер Генрі глянув йому в уродливе горде обличчя.

— А з них гарні двійко, правда?—спитав Гуд.—І обидва великі.

— Ви до вподоби мені, містере Умбопа, і я беру вас на службу,—промовив англійською мовою сер Генрі.

Умбопа певно зрозумів його, бо відповів зулуською мовою „добре“, а тоді, глянувши на дебелу постать білого, додав:—обидва ми чоловіки, ти і я.

Розділ IV

Полювання на слонів

Вважаю недоцільним оповідати про всі пригоди, що траплялися нам за довгу нашу подорож до Сітанда-Крааль біля злиття річок Луканчі й Калукви, подорож по-над тисячу миль, останні триста миль котрої лежали країною, де водиться жахлива муха „цеце“, що від її укусу мруть тварини й лише людина та мавпа їх не боїться.

Ми залишили Дурбан у кінці січня, і лише в першій половині травня отаборилися біля Сітанди. Нам траплялося за цей час чимало всіляких пригод, але більшість їх завжди приключається африканським мисливцям, отож і не варт згадувати про них, за винятком лише одної, про яку хочу розповісти.

В Ініяті, останній торговельній станції країни Матабеле, де царює страшенний не-

гідник Лебенгула, ми з великим жалем розлучилися зі зручним своїм возом. Із чудової запряжки у двадцятєро волів, яку я придбав у Дурбані, залишилося лише дванадцять. Одного укусила кобра й він загинув, троє пропали від браку води, один десь заблукав, а троє загинуло наївшись отруйної тюльпанної трави. Від цієї трави захворіло ще п'ятеро, але ми вилікували їх, напуваючи виваром із тюльпанного листу. Він надзвичайно добре допомагає, коли його вчасно вжити. Веза та решту волів ми залишили на пеклування Гози і Тома, погонича та проводиря, надзвичайно хороших хлопців, доручивши одному шотландцеві, який жив там, доглядати їх. Тоді, разом з Умбопою, Хівою, Вентфогелем та шістьма носіями, яких найняли на місці, вирушили пішки в далеку пустелю. Пригадую, ми, вирушаючи, були мовчазні, певно кожен з нас думав, чи доведеться йому коли знов побачити цього веза та волів, а що до мене, то я не мав на це жодних сподіванок. Де-який час ішли мовчки, аж Умбопа, що вів перед, заспівав зулуської пісні про звитяжців, яким надокучило безбарвне оточення і вони пішли у величезну пустелю шукати нового життя, або померти, і коли заглибилися далеко в незнані простори, то побачили, що там не пустеля, а багатюща місцевість, де пасеться ситий товар, сила дичини, яку можна полювати, і сила ворогів, з якими треба змагатися.

Ми засміялися з цієї пісні і якось усі повеселішали. Умбопа був надзвичайно веселий, хоч часом і впадав у задуму. Він завжди викликав у нас усіх бадьорий настрій, тому ми дуже любили його.

А тепер я розповім про одну нашу мисливську пригоду, бо страшенно мені до вподоби їх розповідати.

Тижднів за два ходки від Ініяті ми трапили в розкішну, місцевість дуже багату на воду. Схили пагорків поросли буйними чагарями „ідоро“, як називають їх тубільці, та колючими кущами і величезною кількістю чудових махабелових дерев, рясно вкритих жовтим овочем з величезними кісточками. Ці овочі найулюбленіша їжа слонів, і з усіх ознак видно було, що велетенські тварини тут проходили, бо лишилися не тільки їхні сліди, а часом і цілі дерева лежали вивернуті з корінням, бо слони, живлячися, дуже руйнують дерево.

Якось увечері, стомлені цілоденною ходкою, ми прийшли у виключно гарну місцевість. У підніжжя порослого лісом пагорка притулилася мальовнича балка з бакаями кришталево чистої води, поцяткованої навколо відбитками сліду дичини. Просто пагорка росли на галявині пласковерхі мімози, блискучолисті махабелі, а навколо розляглося ціле море густого, непролазного, мовчазного лісу.

Ступивши на стежку, що вела до балки, ми угледіли табун високих жираф, які тікали чудною своєю ходкою, позадиравши хвости та вистукуючи копитами, немов кастаньетами. Вони були від нас ярдів на триста і фактично за межею стрілу, але Гуд, що йшов на чолі, не втерпів і націлившись із рушниці, стрелив у молоду жирафу, що бігла остання. Якимсь дивним випадком куля вцілила у шийний хребет жирафі й розбила його, а тварина перекинулася до-

гори ногами, нестеменно наче трусик. Ніколи не бачив такого чудного випадку.

— До сто чортів!—гукнув Гуд; мені дуже не до вподоби, що він частенько вживає крутих слів, коли хвилюється. Цієї звички він певно набув за свою службу на морі.— До сто чортів! Я влучив її.

— У, Бугване!—закричали кафрі!—У! У!
Вони призивали Гуда Бугваном (скляне око).

— Ой, Бугване!—підхопив сер Генрі та я, і з цього дня про Гуда склалася думка, яко про вправного стрільця, принаймні поміж кафрів. Насправжки він влучав дуже зле, але коли йому це траплялося, ми не зважали, пам'ятаючи про жирафу.

Пославши кількох кафрів вирізати найкращі шматки м'яса з жирафи, ми почали улаштовувати недалеко води „шерм“. Це, звичайно, робиться так: нарізають чимало тернових кущів і кладуть їх колом, роблячи з них огорожу. Тоді вирівнюють у середині землю і стелять на постіль сухої трави „там-букі“, коли пощастить її назбирати, та розкладають багаття.

Поки скінчили „шерм“, зійшов місяць і поспіла на вечерю печеня з жирафи.

З якою насолодою смакували ми в жираф'ячих маслаках, хоч і не легко було їх гризти! Не знаю нічого смачнішого від жираф'ячих маслаків, хіба що слонове серце, а на другий день нам довелося його їсти. Вечеряючи, ми спиналися часом, щоб подякувати Гудові за надзвичайний його постріл, а тоді, скінчивши, запалили люльки та почали балакати. Цікаве, мабуть, являли ми вишвище, сидячи освітлені сріблястим місячним

промінням біля багаття. Я, з коротким сивим волоссям, що стирчало догори, немов щетина; як різкий контраст до мене, сер Генрі, з його довгими білявими кучерями та велетенською будовою, тоді як я низький, худий і смуглявий. Але, можливо, найцікавіший з-поміж нас трьох капітан Гуд, що сидів на шкіряній валізі, маючи такий вигляд, ніби щойно вернувся з полювання у цивілізованій країні. Чистенький аж блискучий, чепурний і добре зодягнений у брунатне вовняне мисливське вбрання, капелюх такого самого кольору, гарні гетри, та ретельно поголений. Його монокль та штучні зуби вилискувались у відблиску багаття, а взагалі мені не доводилося бачити в пустелі більшого чепуруна. Він носив навіть комірчика з білої гуми, а у своїй валізі мав їх ще кілька у схові.

— Вони такі легенькі,—пояснив він мені, коли я висловив здивування з цього приводу,—а я завжди любив добре одягатись.

Отож ми сиділи у сяйві місяця, лінкуватобазікаючи та дивлячися на кафрів, які смоктали люльки з п'янким „дакча“, а тоді полягали спати біля багаття, пообгортавшись у ковдри, всі, окрім Умбопи, який сидів трохи відсторонь (я спостеріг, що він не дуже приятелював з іншими кафрами), схиливши голову на руки й, видимо, поринувши в глибоку задуму.

Зненацька з лісової гушавини позад нас долинуло гучне „вуф, вуф!“—Це лев,—промовив я, і всі ми почали прислухатися. За якусь мить, ярдів на сто далі, пронизливо засурмив слін. „Інкубу! Інкубу!“ (слін, слін)—зашепотіли кафри, а за кілька хвилин

ми побачили велетенські тіні, що повагом посунули від води до лісу. Гуд зірвався на ноги у мисливському запалі, певно гадаючи, що підстрелить слона так легко, як і жи-рафу, але я схопив його за руку й посадив на місце.

— Так не можна,—прошепотів я.—Хай собі ідуть.

— Тут справжній рай для мисливця. Пропоную залишитися на день чи два пополювати,—несподівано промовив сер Генрі.

Я дуже здивувався, бо весь час сер Генрі підгонив нас швидче у дорогу, надто з того дня, коли ми почули в Ініяті, що років зо два тому якийсь англієць, на прізвище Невіль, продав тут воза й подався далі пішки. Очевидячки мисливський інстинкт переміг на цей раз у сера Генрі інші його почуття.

Гуд схопився за цю думку, бо страшенно хотів пополювати на слонів, а що до мене, то щиро кажучи, мені навіть сумління не дозволяло залишити таке величезне стадо слонів ні разу в нього не стрельнувши.

—Гаразд,—промовив я.—Воно не завадить трохи розважитись. Але давайте лягати, бо нам треба встати удосвіта, щоб захопити слонів, поки вони ще їстимуть.

Інші погодились, і ми почали лагодитись до сну. Гуд зняв своє вбрання, витрусив його, поклав монокль та штучні зуби в кешеню штанів і дбайливо все згорнувши, накрив кінцем свого непромокального простирадла, щоб захистити від роси. Сер Генрі та я упоралися швидче й простіше і незабаром усі ми троє, загорнувшись у ковдри, заснули міцним здоровим сном—нагородою мандрівникові за його втому.

Зненацька нас розбудив якийсь шарварок біля води, а за мить у вуха боляче вдарив жажливий безугавний рик. Поза сумнівом так рикати міг тільки лев. Зірвавшись на ноги, ми почали дивитися до води й побачили чудну якусь масу, жовту з чорним, яка крутилася й шарпалась наче несамовита.

Схопивши рушниці та нашвидку озувши фелдтшони (капці з сирцю), ми вискочили із шерма й кинулися до невідомої маси.

Тим часом вона перекинулася і покотилася по землі, а поки ми добігли до неї, лежала вже нерухомо.

Тоді ми побачили, що на траві лежить цілком мертвий самець шабельної антилопи — найкращої з усіх африканських антилоп, — нанизавши на величезні вигнуті роги розкішного темногривого лева, теж мертвого. Очевидячки скоїлось тут усе ось як: самець антилопи прийшов, певно, напиться води, де лежав у засідці лев, поза сумнівом той самий, що ми чули його рик. Поки він пив — лев кинувся на нього, але той, піднявши лева на гострі, вигнуті роги, проколов його наскрізь. Якось раніш я теж бачив таке. Лев, не в силі звільнитися, кусав та шмагував спину антилопі, а вона, у нестямі від болю та жаху сіпалась уперед, заким не скончалась.

Удосталь надивившись на мертвих тварин, ми, покликавши кафрів, підтягли їх ближче до шерма. Тоді лягли спати і решту ночі нас ніщо вже не турбувало.

З першим проблеском світла ми встали й наготувалися до бою. Взяли рушниці, набоїв та великі фляжки з ріденьким холодним чаєм, який вважаю за найкраще питво

на полюванні. Нашвидку трохи попоївши, ми вирушили. Умбопа, Хіва та Вентфогель ішли разом з нами, решта кафрів лишилась у таборі, білуючи лева та антилопу.

Нам не важко було знайти широку тропу слонів, і добре роздивившись, Вентфогель сказав, що протоптало її двадцять або тридцять тварин і більшість їх дорослі самці. Але стадо посувалося цілу ніч і лише о дев'ятій годині, коли вже почалася спека, ми натрапили на поламані дерева, обідрану кору та потоптаний лист і з цього зрозуміли, що слони недалеко.

Майже одразу ми й побачили їх, як і сказав Вентфогель щось між двадцятьма й тридцятьма. Вони стояли в ярку, скінчивши вже сніданок та хляпаючи величезними вухами. Розкішне видовище.

Тварини стояли ярдів на двісті. Зірвавши жменю сухої трави, я підкинув її вгору, щоб дізнатися, звідки дме вітер, бо добре знав, що коли слони з підвітряного боку, то заким ми зможемо стрільнути в них, вони втічуть. Але вітер віяв од них на нас, і ми обережно поповзли, ховаючись у траві, аж поки дісталися до велетенських тварин ярдів на сорок. Просто нас стояли боком три розкішних самця, один з неймовірно великими іклами. Я пошепки сказав, що беру собі того, що посередині, сер Генрі узяв лівого, а Гудові припав слін з великими іклами.

— Стріляй! — прошепотів я.

Бум! Бум! Бум! — вибухли наші рушниці, і слін сера Генрі впав, немов би його вдарив хто обухом. Куля влучила йому просто в серце. Мій упав на вколюшки, я думав, що він помре, але за якусь мить він схопивсь і

побіг повз мене. Я всадив йому ще одну кулю в ребра, і це звалило його з ніг. Похапцем заклавши два свіжі набіи, я підбіг до пораненої тварини і стреливши їй просто в голову, припинив її муки. Тоді повернувся подивитись, як упорався Гуд зі своїм слоном, бо прикінчуючи свого, чув як великий слін Гудів ревів з люті і болю. Добігши до капітана, побачив, що він страшенно схвилюваний. Виявилося, що поранена тварина кинулася просто на Гуда, і він ледве встиг одскочити набік, а слін у сліпій люті побіг у напрямку нашого табору. А тим часом усе стадо в божевільнім страху кинулось у інший бік, з тріскотом ламаючи дерева.

Якусь хвилину ми обговорювали, чи переслідувати нам пораненого слона, чи все стадо, і, зважившись на друге, подались у той бік, гадаючи, що ніколи вже не побачимо ікластого самця, а потім не раз бажав, щоб ми його й не бачили. Йти за стадом було легко, бо воно лишало за собою широкий шлях, ламаючи підчас шаленого бігу великі дерева немов траву тамбукі.

Але угнатися за ними цілком інша справа, і ми понад дві години йшли під палючим сонцем, заким нагнали їх. Усі, окрім одного, слони стояли вкупі і я бачив з того, як неспокійно піднімали тварини хоботи, нюхаючи повітря, що вони відчувають якусь небезпеку. Ярдів на п'ятдесят од стада та ярдів на шістдесят од нас стояв самотній самець, очевидячки він вартував. Гадаючи, що він може побачити або почути нас, якщо ми надійдемо ближче, і тоді знов утіче все стадо, до того ще й місце тут було досить відкрите, ми всі троє націлились у

цього самця і, на мою команду, стрелили. Усі три кулі вцілили й тварина впала мертва. Знову стадо кинулося бігти, але на їхнє лихо, ярдів на сто далі шлях їм перетинало „нулаг“—сухе річище, зі стрімкими берегами. Слони кинулися стрімголов у це річище і коли ми досягли берега, то побачили, що вони з панічним жахом намагаються видратися на другий беріг, сурмлячи, ревучи й штовхаючи одне одного, егоїстично прагнучи врятуватися лише самому, як це властиво і людям. Їхнє лихо було нашим щастям і стріляючи з такою швидкістю, що встигали тільки закладати набої, ми забили п'ятьох тварин. Поза сумнівом ми-б перебили все стадо, але сердешні тварини облишили пнутися на беріг і кинулися тікати вздовж нулаги.

Надто стомлені ми облишили переслідувати їх. Можливо також нам спротивило без кінця убивати. Опріч того, вісім слонів можна вважати дуже гарною здобиччю за один день.

Отож, трохи відпочивши та почекавши, поки кафри виріжуть у двох слонів серця на вечерю, ми пішли до табору, дуже вдоволені з себе, гадаючи взавтра прислати сюди носіїв одтяти ікли.

Минаючи незабаром місце, де Гуд поранив ікластого слона, ми надибали табунець лосів, але не стріляли їх, бо мали вдосталь м'яса. Тварини пробігли повз нас, а тоді спинилися біля купки дерев ярдів за сто й повернулися, щоб на нас подивитися. Гуд ніколи не бачив зблизька лосів, і цікавий на них поглянути, віддав рушницю Умбопі, а сам разом з Хівною почав прократатися до

дерев. Ми сіли долі, чекаючи на нього й раді тому, що можна трохи перепочити.

Сонце саме сідало в пишноті червоного проміння, а сер Генрі та я милувалися з мальовничого краєвиду, коли враз учули крик слона й побачили велетенський його силует з піднесенням угору хоботом та задер-тим хвостом на тлі червоного сонячного ко-ла. За мить угледіли щось інше, а саме Гуда та Хіву, які що-сили тікали до нас, тоді як слідом за ними гнався поранений слін, бо це таки був він. З хвилину ми не наважувалися стріляти—(хоч це й не дало-б користи на такому віддаленні), боючись улу-чити в котрого із них, а за другу хвилину трапилася жахлива подія—Гуд поніс кару за свою любов до модних строїв. Коли-б він згодивсь, як ми, скинути з себе штани та гетри і полювати лише в фельдтшонах і фланельовій сорочці—все-б обійшлося гаразд, але так, як воно було, вузькі штани зава-жали йому бігти з потрібною швидкістю і раптом, ярдів за шістдесят од нас, він під-сковзнувся на слизьких од трави підшвах і впав ницьма просто на шляху слонові.

Ми ойкнули, бо знали, що тут йому враз буде смерть і чим-дуж кинулися до нього. За три секунди все скінчилось, але не так, як ми чекали. Зулус Хіва побачив, що Гуд упав і за одну мить сміливий хлопець по-вернувся і запустив ножа просто в писок слонові, проколовши йому хобот.

Ревнувши від болю, звір схопив сердеш-ного зулуса, кинув на землю й наступивши величезною лапою йому на живіт, обхопив хоботом верхню частину тіла й розідрав без-таланного хлопця пополам.